

Надія МЕЛЬНИК,
*кандидат педагогічних наук,
методист кабінету
суспільно-гуманітарних предметів,
доцент кафедри філософії,
економіки та менеджменту освіти
Рівненського ОІППО*

**ОЦІНЮВАННЯ НАВЧАЛЬНИХ ДОСЯГНЕНЬ
УЧНІВ 5 КЛАСІВ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ
ВІДПОВІДНО ДО НОВОГО ДЕРЖАВНОГО СТАНДАРТУ
БАЗОВОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ**

Із 1 вересня 2022 року вчителі 5-х класів закладів загальної середньої освіти приймають естафету впровадження освітньої реформи, яка базується на засадах Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року, законів України «Про освіту» та «Про повну загальну середню освіту», нових державних освітніх стандартів. Прийняття цих законодавчих та нормативно-правових актів зумовило суттєві зміни в освітньому процесі, перехід освіти на компетентнісне спрямування, оновлення підходів до організації освітнього процесу, а водночас і до оцінювання навчальних досягнень здобувачів освіти.

Із метою врахування вікових та індивідуальних особливостей розвитку здобувачів освіти, новим Державним стандартом базової середньої освіти, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 30.09.2020 № 898, визначено адаптаційний цикл (5–6 класи) та цикл базового предметного навчання (7–9 класи). Саме адаптаційний період навчання надає можливість безболісно пристосуватися до нових умов навчання та знизити рівень стресу під час оцінювання.

Оцінювання результатів навчання учнів 5-х класів має бути зорієнтованим на ключові компетентності і наскрізні вміння та вимоги до обов'язкових результатів навчання у відповідній освітній галузі, визначені Державним стандартом базової середньої освіти.

В умовах реалізації нового освітнього стандарту оцінювання навчальних досягнень здобувачів освіти розглядається як індикатор удосконалення якості освітньої діяльності, як інструмент розвитку кожного учня / учениці, як мотиваційний чинник і показник його / її прогресу, як механізм спостереження за навчальним поступом.

Метою оцінювання навчальних досягнень здобувачів освіти є створення сприятливих умов для розвитку здібностей кожного учня / учениці, формування компетентностей та наскрізних умінь відповідно до вікових та індивідуальних особливостей розвитку й потреб, забезпечення просування індивідуальними

освітніми траєкторіями, а також визначення ступеня якості освітнього процесу та шляхів підвищення його ефективності.

Для реалізації означеної мети виникла необхідність у кожному закладі освіти розробити та впроваджувати нову систему оцінювання учнів. Потреба такої системи визначена у Порядку проведення інституційного аудиту закладів середньої освіти, затвердженому наказом Міністерства освіти і науки України від 09.01.2019 № 17, яким фактично запущено принципово новий підхід до оцінювання. У документі наголошено також на систематичному відстеженні результатів навчання кожного учня / учениці з метою надання підтримки. Рекомендуємо кожному вчителю-предметнику ознайомитися із критеріями та індикаторами оцінювання напряму «Система оцінювання результатів навчання учнів» (<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0250-19#Text>) та дотримуватися низки вимог:

- інформувати учнів про критерії, правила та процедури оцінювання результатів навчання, які оприлюднені у закладі освіти;
- застосовувати систему оцінювання результатів навчання учнів, спрямовану на реалізацію компетентнісного підходу;
- створювати умови для того, щоб оцінювання результатів навчання учнів було справедливим, неупередженим, об'єктивним і добросовісним;
- систематично відстежувати результати навчання кожного учня / учениці, здійснювати аналіз та надавати (за потреби) підтримку в навчанні;
- упроваджувати систему формувального оцінювання, відстежувати особистісний поступ учнів, формувати у них позитивну самооцінку, відзначати досягнення, підтримувати бажання навчатися, запобігати побоюванням помилитися;
- формувати в учнів відповідальне ставлення до процесу навчання, відповідальність за результати свого навчання, здатність до самооцінювання, використовувати прийоми самооцінювання та взаємооцінювання тощо.

Оскільки в Законі України «Про повну загальну середню освіту» (<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text>) зазначено, що заклад освіти має право на свободу вибору форм, змісту та способів оцінювання і може здійснювати оцінювання за власною шкалою або за системою оцінювання, визначеною законодавством, то на початку навчального року на педагогічній раді рекомендуємо ухвалити рішення щодо питань:

- яку шкалу та критерії оцінювання застосовувати в закладі освіти – національну чи власну. У випадку запровадження власної шкали оцінювання необхідно визначити правила переведення до національної системи оцінювання, а також обговорити форму Свідоцтва досягнень (чи це буде форма, запропонована Міністерством освіти і науки України, чи з внесеними закладом освіти змінами на рівні предметів та результатів навчання);
- оцінювання чи неоцінювання результатів навчання складників вибіркового освітнього компонента;

- обговорення інструментарію оцінювання, який згодом буде вписано в освітню програму закладу освіти;
- визначення (за потреби) адаптаційного періоду, впродовж якого може не здійснюватися поточне, тематичне оцінювання у 5-х класах тощо.

Формування сучасної системи оцінювання в закладі освіти потребує визначення, а згодом і реалізації кожним учителем чітких принципів, функцій, цілей і об'єктів оцінювання, видів, форм, способів і методів оцінювання, визначення шкали, критеріїв, правил і процедур, за якими здійснюватиметься оцінювання, а також інструментарію та ціннісних орієнтирів оцінювання.

Принципи оцінювання результатів навчання учнів визначають основні засади, які створюють культуру оцінювання в закладі освіти, зумовлюють правила та процедури оцінювання, які приймаються педагогічною спільнотою, та які не можна порушувати під час оцінювання.

Принципи оцінювання:

- оцінювання є рівним;
- оцінювання вимагає відкритості, співпраці та участі учнів (взаємодія, зворотний зв'язок, співпраця між закладом освіти та батьками);
- оцінювання носить систематичний і послідовний характер (шкільні процедури, оцінювання власної роботи вчителем, цілеспрямована робота);
- оцінювання є різноманітним і проводиться досить часто;
- оцінювання ґрунтується на цілях і критеріях;
- оцінювання враховує вік і здібності учня / учениці тощо.

Визначаючи принципи, на яких має ґрунтуватися оцінювання, важливо насамперед врахувати ті, які зазначені в Законі України «Про повну загальну середню освіту» (дитиноцентризму, об'єктивності, доброчесності, справедливості, неупередженості, систематичності, критеріальності, гнучкості, перспективності, диференційованості та конфіденційності, а також плановості, чіткості, прозорості, відкритості, доброзичливості).

Основні функції оцінювання:

- формувальна – забезпечує оцінювання прогресу учнів у навчанні;
- мотиваційно-стимульовальна – активізує внутрішні й зовнішні мотиви до навчання;
- діагностувальна – сприяє визначенню рівня компетентності учнів, усвідомленню ними прогалин у своїх знаннях;
- коригувальна – спрямовує зусилля учнів на подолання труднощів;
- прогностична – ставить цілі навчання на майбутнє;
- розвивальна – мотивує до рефлексії та самовдосконалення;
- навчальна – забезпечує зворотний зв'язок між учителем і учнем / ученицею;
- констатувальна – забезпечує фіксацію відносно завершених періодів і результатів навчання;
- виховна – налаштовує дитину на розвиток власної організованості;

– управлінська – надає необхідну інформацію для ухвалення рішень.

Реалізація цих функцій сприятиме справедливому оцінюванню учнів і зробить оцінювання більш ефективним.

Серед *основних цілей оцінювання* рекомендуємо ті, які вписані в «Абетці для

директора» (https://nus.org.ua/wp-content/uploads/2021/08/Abetka_dyrektora_2021_SQE_SURGe.pdf):

– порівняння наявного рівня набутих компетентностей та вмінь учня / учениці з очікуваними результатами під час проведення різних способів оцінювання на різних етапах навчання;

– здійснення моніторингу прогресу учня / учениці з метою вдосконалення набутих компетентностей і демонстрування подальшого поступу у навчанні;

– визначення дітей з особливими освітніми потребами для здійснення відповідного рівня підтримки в освітньому процесі;

– оцінювання методів викладання, визначення потреби у продовженні їх застосування чи зміні, якщо результати оцінювання демонструватимуть низький рівень оволодіння очікуваними результатами для більшості учнів;

– перегляд змісту навчальної програми за потреби;

– надання інформації батькам під час індивідуальних зустрічей щодо прогресу у розвитку дитини, набуття тих чи інших компетентностей, видів навчальної діяльності, які можуть здійснюватися в домашніх умовах;

– надання підтримки учням у самооцінюванні для визначення сфер, які потребують покращення знань чи вмінь.

Щодо *об'єктів оцінювання*, то ними є результати навчання учнів, які визначені у ст. 1 Закону України «Про освіту»: знання, уміння, навички, способи мислення, погляди, цінності та інші особисті якості, набуті у процесі навчання, виховання та розвитку, які можна ідентифікувати, спланувати, виміряти і оцінити, та які особа здатна продемонструвати після опанування модельної навчальної програми або окремих освітніх компонентів.

Формування системи оцінювання в закладі освіти потребує і чіткого дотримання *видів оцінювання*. Основними видами оцінювання результатів навчання учнів відповідно до ст. 17 Закону України «Про повну загальну середню освіту» (<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text>) є формувальне, поточне, підсумкове (тематичне, семестрове, річне) оцінювання, державна підсумкова атестація, зовнішнє незалежне оцінювання. Формувальне, поточне та підсумкове оцінювання результатів навчання учнів на предмет їх відповідності вимогам навчальної програми, вибір форм, змісту та способу оцінювання здійснюють педагогічні працівники закладу освіти.

Особливої уваги потребує застосування у закладі освіти формувального, поточного оцінювання, оскільки в «Аналітичному звіті за результатами інституційних аудитів 2020–2021 років» фахівці ДСЯО, зазначивши головні

індикатори та напрями успішності, серед основних негативних тенденцій щодо забезпечення якості освітньої діяльності наголошують на повній відсутності застосування формувального оцінювання в основній і старшій школі, а також на тому, що оцінювання на основі цілей та критеріїв, що є ознакою компетентнісного підходу, здійснюється менш ніж у половині закладів освіти.

Формувальне, поточне оцінювання в умовах нової української школи є одним із основних видів оцінювання, важливою складовою освітнього процесу та ціннісним орієнтиром здійснення оцінювання навчальних досягнень учнів, ефективною стратегією підвищення рівня навчальних досягнень учнів. Воно є надзвичайно важливим, бо спрямоване на виявлення успіхів і помилок кожної дитини. Успішність при такому оцінюванні визначається не балом, а зворотним зв'язком, у якому вчитель акцентує на успіхах, водночас рекомендує, над чим та як ще варто попрацювати.

Формувальне, поточне оцінювання – це оцінювання під час навчання і «для навчання», оскільки має на меті організацію освітнього процесу з урахуванням навчальних потреб кожного учня / учениці задля більш ефективного формування необхідних знань, умінь та ставлень. Це оцінювання, яке допомагає здобувачам освіти «навчитися вчитися», оскільки учень / учениця має набути вміння ставити конкретні цілі свого навчання, планувати, як їх досягти, вчитися самостійно знаходити та виправляти свої помилки, оцінювати свої успіхи та невдачі, планувати шлях від неуспіху до успіху. Таке оцінювання необхідно розглядати як послідовну змістовну взаємодію між учнем / ученицею, учителем і батьками щодо навчальних досягнень учня/учениці на підставі всім зрозумілих цілей і критеріїв.

Є різні точки зору науковців та вчителів-практиків щодо формувального, поточного оцінювання: одні стверджують, що це один вид оцінювання, інші доводять їх подібність і відмінність, а треті взагалі переконані, що є зовнішнє оцінювання (тобто вчителем) і внутрішнє (тобто дитина оцінює сама себе –самооцінювання).

Проте важливо дотримуватися рекомендацій Міністерства освіти і науки України, згідно з якими немає чіткого поділу на формувальне і поточне оцінювання. Різниця полягає лише, по-перше, у підході: поточну оцінку ставлять не за те, як учень / учениця навчилися, а за те, скільки виконано завдань без помилок. Під час формувального оцінювання ставлення до помилок особливе, адже учнів навчають бачити власні помилки, навчають стратегій їх пошуку та виправлення, тому це перший крок до їхнього подолання. По-друге, різницею поточного оцінювання від формувального є відсутність впливу поточних оцінок на підсумкову оцінку. Принцип середнього арифметичного всіх поточних оцінок не реалізується, адже формувальне оцінювання має дати інформацію, чи засвоює учень / учениця матеріал, наскільки ефективно засвоює і якщо є якісь проблеми, то окреслити шляхи їх подолання. Відсутність оцінок у журналі на кожному уроці – це нормальна практика формувального оцінювання. Втім, заборони

використовувати бальне оцінювання немає, тому вчитель вільний обирати форму, за допомогою якої буде давати учням зворотний зв'язок.

Формувальне, поточне оцінювання як «оцінювання для навчання» складається з певних елементів, серед яких: вироблення зрозумілих учням цілей на певний період навчання; надання й отримання учнями конструктивного зворотного зв'язку щодо їхніх навчальних досягнень відповідно до визначених цілей; коригування вчителем процесу навчання відповідно до результатів і навчального поступу здобувачів освіти. Найбільша цінність формувального оцінювання – це надання можливості учням відчути власну відповідальність за своє навчання, що безпосередньо впливатиме на якість їхніх результатів.

Французькі науковці Г. Нуазе та Ж.-П. Каверні зазначають, що формувальне оцінювання сприяє визначенню стратегії успішного навчання, зміщенню процесу відстеження навчальних досягнень на індивідуальний рівень, переміщуючи учня у центр навчання. Учені пропонують низку запитань, які можуть слугувати орієнтирами для конструювання моделі формувального оцінювання у конкретному класі:

- хто оцінює? (потрібно пам'ятати, що досягнення учня / учениці може оцінити не тільки вчитель, а й сам здобувач освіти);
- як оцінювати? (оцінювання має проводитися на основі розроблених та затверджених критеріїв, які вчитель повідомляє учням на початку навчання);
- що оцінювати? (вміння презентувати набуті знання, спосіб виконання завдань, результати та спосіб їх досягнення, рівень опанування учнями компетентностей тощо);
- навіщо оцінювати? (щоб діагностувати складнощі, мотивувати, підтримувати успіхи у досягненні навчальних цілей, виявляти навчальні потреби).

Формувальне, поточне оцінювання навчальних досягнень учнів дає змогу оцінити індивідуальний поступ кожного здобувача освіти, прогрес у набутті ключових компетентностей, сприяє коригуванню результатів навчання, оскільки воно оцінює процес навчання, а не результат.

Нагадуємо, що формувальне, поточне оцінювання застосовується незалежно від шкали оцінювання, паралельно з будь-яким його видом.

В «Абетці для директора» (https://nus.org.ua/wp-content/uploads/2021/08/Abetka_dyrektora_2021_SOE_SURGe.pdf) зазначено особливості формувального оцінювання:

- націлене на визначення індивідуальних досягнень кожного учня/учениці;
- не передбачає порівняння навчальних досягнень різних учнів;
- широко використовує описове оцінювання;
- застосовує зрозумілі критерії оцінювання, за якими оцінюють учнів, вони стають свідомими учасниками процесу оцінювання і навчання;
- забезпечує зворотний зв'язок – отримання інформації про те, чого учні навчилися, а також про те, як учитель реалізував поставлені навчальні цілі;

– визначає вектор навчання: виконавши завдання, учні дізнаються про те, якого рівня вони наразі досягли і в якому напрямі їм потрібно рухатися далі.

Цінність формувального, поточного оцінювання також у тому, що воно дає учневі / учениці зворотний зв'язок та можливість відрефлексувати, чому не вдалося виконати завдання, що потрібно доопрацювати. При такому оцінюванні рекомендуємо вчителю залишати коментарі для учня / учениці, перевіряючи виконане завдання, цим самим даючи зворотний зв'язок – над чим попрацювати, чому наявні помилки, де помилки у логіці виконання вправи тощо.

Формувальне, поточне оцінювання допомагає визначити досягнення учнів на кожному з етапів освітнього процесу, вчасно виявити проблеми й запобігти їх нашаруванню, мотивує здобувачів освіти до прагнення здобути максимально можливі результати, бажанню навчатися, впевненості у своїх можливостях і здібностях. Цінність такого оцінювання також і в тому, що воно підвищує мотивацію, розвиває вміння вчитися та допомагає учням досягати кращих результатів навчання, тобто сприяє реалізації ціннісного орієнтуру щодо навчання впродовж життя. Таке оцінювання не може здійснюватися вибірково й не обмежується заповненням учителем тих чи інших форм. Воно вимагає системності, має бути вбудоване в повсякденне життя закладу освіти. Це потребує новітніх підходів до організації процесу навчання й послідовної побудови нової культури оцінювання, у центрі яких учень/учениця та їх індивідуальні потреби пізнання.

На початку навчального року вчитель має озвучити учням (за потреби батькам) чіткі очікувані результати опанування предмета, які згодом будуть відображені у Свідоцтві досягнень. Учні знайомляться зі змістом, а також усвідомлюють, яких умінь мають набути, що буде в першому семестрі, що в другому, завдяки чому будуть досягати очікуваних результатів. Важливо пам'ятати, що при формувальному оцінюванні вчитель постійно має ставити учням запитання, щоб зрозуміти, наскільки правильно та повно вони розуміють матеріал, чи набули практичних умінь. За необхідності вчитель повинен зупинитися, пояснювати ще раз, таким чином надавати учням постійну підтримку, формувати в них упевненість у тому, що вони обов'язково впораються з новим матеріалом, акцентувати увагу на тому, що зробити, щоб наступного разу вдалося краще.

Системне застосування формувального, поточного оцінювання сприяє розв'язанню таких освітніх завдань:

- підтримання бажання вчитися та прагнення досягати максимально можливих результатів;
- сприяння оптимальному темпу здобуття освіти учнів;
- формування в учнів упевненості в собі, усвідомлення своїх сильних сторін;
- формування в учнів рефлексивного ставлення до власних помилок і розуміння їх як невід'ємних етапів на шляху досягнення успіху;

– здійснення діагностування особистісного розвитку та результатів навчання учнів на кожному з етапів навчання тощо.

Послідовне застосування формувального, поточного оцінювання сприятиме рівному доступу до якісної освіти, оскільки допомагатиме учням, незалежно від їхнього соціально-економічного статусу, досягати кращих результатів навчання. Для системного застосування такого оцінювання під час проведення навчального заняття рекомендуємо вчителям надавати перевагу описовому оцінюванню, спрямованому на індивідуальний прогрес учня / учениці; застосовувати під час навчання систему прийомів, що ґрунтуються на певних ціннісних орієнтирах; організувати навчання у такий спосіб, щоб спонукати кожного учня / ученицю бути активним його учасником, а не пасивним «отримувачем» знань і оцінок. Результатом формувального, поточного оцінювання для учнів є усвідомлення ними відповідей на три важливі запитання:

– Які саме знання й уміння я маю опанувати під час вивчення цього предмета або курсу і для чого, як саме вони будуть оцінюватися в підсумку?

– Де я зараз на шляху досягнення цієї цілі, що мені вдається добре, а над чим потрібно попрацювати?

– Яке в мене наступне завдання на цьому шляху?

Рекомендуємо впродовж навчального року пропонувати здобувачам освіти здійснювати самооцінювання, а результати його обговорювати з учнем / ученицею в індивідуальному порядку, щоби дитина отримувала повноцінний зворотний зв'язок щодо розвитку своїх навичок самооцінювання. Використання прийомів самооцінювання та взаємооцінювання сприятиме підвищенню ефективності формувального оцінювання. Сутність названих прийомів полягає в тому, що учні мають можливість реально оцінити себе та однокласників, оскільки визначені чіткі цілі та наявні зрозумілі критерії оцінювання, впевнено набувають умінь реагувати у відповідь, сприймати оцінку інших та обговорювати її. Застосування прийомів самооцінювання та взаємооцінювання сприятиме формуванню в учнів уміння коректно висловлювати думку про результати роботи однокласників, давати поради щодо їх покращення, сприятиме розвитку критичного мислення, зміцнюватиме товариську та відчуття цінності кожного учня / учениці в колективі. Для самооцінювання та взаємооцінювання учнів в «Абетці для директора» рекомендовано застосовувати на вибір учителя: трирівневу шкалу оцінювання «мені ще варто попрацювати – я тренуюся – мені вдається»; шкалу, ідентичну до тієї, що застосовується у Свідощві досягнень, або шкалу, розроблену вчителем самостійно, наприклад: «я впорався добре – мені вдалося – мені ще варто попрацювати» тощо.

Самооцінювання може здійснюватися на різних етапах навчальної діяльності – як на етапі планування виконання навчального завдання (вироблення критеріїв оцінки), так і після завершення його виконання (оцінка учнем власної роботи за виробленими критеріями). Нагадуємо, що до спільного розроблення критеріїв самооцінювання та взаємооцінювання слід залучати учнів, а за умови

систематичної роботи, учні можуть розробляти їх самостійно, отримуючи необхідну підтримку вчителя.

Процедури самооцінювання та взаємооцінювання передбачають розроблення вчителем чітких критеріїв оцінювання; створення необхідного психологічного настрою учнів на аналіз власних результатів або отримання коментарів від однокласника; забезпечення умов, коли критерії оцінювання учням відомі, і вони самостійно зіставляють із ними свої результати, роблячи водночас відповідні висновки про ефективність роботи; складання учнями власної програми діяльності на наступний етап навчання з урахуванням отриманих результатів тощо.

Для розвитку навичок самооцінювання чи взаємооцінювання варто систематично нагадувати учням про цілі та критерії оцінювання; планувати при проведенні навчальних занять час для самооцінювання та взаємооцінювання; оприлюднювати мету навчального заняття, критерії оцінювання результатів навчання; надавати завдання на рефлексію власної діяльності тощо. Нагадуємо, що самооцінювання та взаємооцінювання як основні види оціночної діяльності пов'язані не з виставленням собі оцінок, а з процедурою оцінювання. Основною метою їх є відзначення сильних і слабких сторін своїх та інших. Через таку діяльність учні навчаються аналізувати власний навчальний прогрес.

Рекомендуємо ознайомитися з досвідом фінських колег щодо використання форм самооцінювання, оцінювання своїх однокласників або партнерів у групі, парі за

покликанням:

<https://nus.org.ua/articles/formuvalnogo-otsinyuvannya-pryklady-form-yaki-zapovnyuyut-uchyteli-dity-ta-yihni-batky/>.

Важливо опанувати й активно застосовувати під час формувального, поточного оцінювання інструменти, рекомендовані Міністерством освіти і науки України для вчителів 5 пілотних класів, які є учасниками інноваційного освітнього проєкту всеукраїнського рівня за темою «Розроблення і впровадження навчально-методичного забезпечення для закладів загальної середньої освіти в умовах реалізації Державного стандарту базової середньої освіти», зокрема: аналіз портфолію, відповідь хором, візьми і передай, внутрішнє / зовнішнє коло, газетний заголовок, гра в кубик, доповни думку, есе «хвилинка», запис у журнал, записні книжки учнів, збір ідей, З-Х-В та ЗХВ+ , картка на вихід, концептуальна карта, лідер за номером, найзаплутаніший (або найясніший) момент, перевірка неправильного розуміння, перефразування, підбиття підсумків, підказка за аналогією, підсумок А-Б-В, підсумок або питання на картках, підсумок одним реченням, підсумок одним словом, подумай – запиши – обговори в парі – поділися, подумай – розкажи в парі, пригадай – підсумуй – запитай – пов'яжи за 2 хвилини (ППЗП2), рішення-рішення, самооцінювання, семінар за Сократом, сигнали руками, скажи щось, сортування слів, спінер ідей, спостереження, тестування, трикутна призма (червоний, жовтий, зелений), усне опитування, учнівська конференція, хрестики-нулики, хто швидше?, швидкий запис, шкала Лайкерта, 3-2-1, трихвилинна пауза; є питання, в кого є відповідь. Про особливості

використання цих інструментів рекомендуємо ознайомитися за покликанням: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/83419/.

Рекомендуємо також ознайомитися і з іншими сучасними інструментами формувального оцінювання за покликанням: <https://teach-hub.com/najtsikavishi-pryjomy-formuvalnoho-otsinyuvannya/>.

Оскільки елементом поточного, формувального оцінювання, механізмом надання учням письмового зворотного зв'язку сьогодні розглядають учнівські зошити, то кілька фраз щодо їх перевірки. У методичних рекомендаціях для 5 пілотних класів зазначено, що «під час перевірки зошитів необов'язково дотримуватися бального оцінювання, можна робити короткі письмові коментарі у зошитах, робити різні позначки «див.» або ставити підпис».

Наголошуємо, що критерії формувального оцінювання навчальних досягнень учнів повинні бути зрозумілими учням і батькам, тобто викладені зрозумілою і доступною мовою; конкретними і чіткими для кращого розуміння учнями та успішного виконання завдання; сприяти здобувачам освіти самостійно оцінювати якість своєї роботи; оприлюднені в закладі освіти. Про обов'язковість оприлюднення критеріїв, правил і процедур оцінювання здобувачів освіти в закладі освіти зазначено в ст. 41 Закону України «Про освіту».

Пропонуємо алгоритм діяльності вчителя під час організації формувального, поточного оцінювання, що забезпечить наступність між підходами до оцінювання навчальних досягнень здобувачів освіти:

- формулювання об'єктивних і зрозумілих для учнів навчальних цілей (цілі повинні бути конкретними, вимірними, досяжними, відповідними, визначеними в часі; визначаються на навчальний рік, на вивчення теми, на кожному навчальному занятті, до початку виконання завдання тощо), основою для вироблення яких є очікувані результати навчання, передбачені відповідною модельною навчальною програмою, та критерії оцінювання;

- поступове залучення здобувачів освіти до вироблення критеріїв оцінювання результатів окремих видів навчальної діяльності на уроці;

- інформування учнів про критерії оцінювання, за якими буде визначено рівень їхніх навчальних досягнень на кінець навчального семестру та року;

- надання учням зворотного зв'язку щодо їхніх навчальних досягнень відповідно до визначених цілей, який має бути зрозумілим і чітким, доброзичливим і своєчасним, під час якого відсутнє протиставлення учнів один одному, робиться наголос лише на позитивній динаміці досягнень, а труднощі в навчанні обговорюються з учнями індивідуально. Зворотний зв'язок може здійснюватися у письмовій, усній або електронній формі, залежно від дидактичної мети й виду навчальної діяльності;

- спрямовування учнів під час навчальної діяльності на спостереження своїх дій і дій однокласників, осмислення суджень і дій відповідно до навчальних цілей;

- формування вміння учнів аналізувати власну навчальну діяльність (рефлексія);
- створення умов для активної участі здобувачів освіти у процесі оцінювання із застосуванням критеріїв, зокрема шляхом самооцінювання та взаємооцінювання;
- корегування спільно із здобувачами освіти підходів до навчання з урахуванням результатів оцінювання, визначення подальших кроків для покращення результатів навчання тощо.

Дотримання запропонованого в «Абетці для директора» алгоритму дасть змогу оцінити індивідуальний поступ кожного учня / учениці, процес навчання, а не результат, а також сприятиме реалізації індивідуальної траєкторії здобувача освіти, право на яку сьогодні мають ті, які

- потребують індивідуальної форми навчання (педагогічний патронаж, екстернат);
- перебували чи перебувають на довготривалому лікуванні;
- потребують додаткового періоду адаптації;
- прибули з інших закладів освіти (зі шкіл із навчанням мовою національних меншин);
- випереджають однокласників у швидкості та якості засвоєння навчального матеріалу;
- повільніше засвоюють навчальний матеріал;
- мають індивідуальні інтереси, нахили, уподобання;
- мають особливі освітні потреби.

Для забезпечення індивідуального прогресу учнів рекомендовано розробляти критерії оцінювання спільно з ними. Пропонуємо алгоритм такої колективної роботи перед початком вивчення теми чи розділу:

- оголошення теми, мети і завдань навчального заняття;
- самостійне продумування учнями одного-двох критеріїв для оцінювання роботи;
- записування критеріїв оцінювання, запропонованих учнями, на дошці;
- обговорення запропонованих критеріїв оцінювання, переконання в тому, що всі учні розуміють, як і за що їх оцінюватимуть;
- розміщення напрацьованих критеріїв оцінювання за ступенем важливості;
- прийняття учнями даних критеріїв оцінювання.

Спільне розроблення критеріїв оцінювання робить процес формування, поточного оцінювання прозорим і зрозумілим для всіх учасників освітнього процесу.

Кожному вчителю важливо систематично інформувати учнів про критерії оцінювання, за якими буде визначено рівень їхніх навчальних досягнень на кінець уроку, теми, семестру та року.

Формувальне, поточне оцінювання може бути рівневим, бальним, а також, як уже зазначалося, може здійснюватися із використанням прийомів самооцінювання, взаємооцінювання учнів та оцінювання вчителем.

Звертаємо увагу, що в Рекомендаціях щодо оцінювання навчальних досягнень учнів 5–6 класів, які здобувають освіту відповідно до нового Державного стандарту базової середньої освіти, наголошено на здійсненні у закладах загальної середньої освіти поточного контролю, що проводиться систематично з метою встановлення рівнів опанування навчального матеріалу та здійснення корегування щодо застосовуваних технологій навчання.

Оскільки формувальне, поточне оцінювання сприяє розвитку в учнів метакогнітивних навичок, підвищує внутрішню мотивацію, розвиває вміння вчитися та допомагає учням досягати кращих результатів навчання, рекомендуємо питання такого оцінювання обговорити на засіданні педагогічної ради закладу освіти, а особливості застосування сучасного інструментарію для формувального оцінювання – під час засідань професійних спільнот учителів-предметників. Педагогічна рада може схвалити рішення щодо методичних та організаційних заходів упровадження формувального оцінювання.

Серед видів оцінювання важлива роль належить *підсумковому оцінюванню*, яке використовують на завершальному етапі певного періоду навчання з метою визначення, наскільки реальні результати навчання відповідають очікуванню, зафіксованим в освітніх стандартах, модельних навчальних та навчальних програмах. Відповідно до Закону України «Про повну загальну середню освіту» *підсумкове оцінювання є тематичне, семестрове, річне*.

Тематичне оцінювання здійснюється з метою виявлення рівня опанування учнем/ученицею вивченої теми. У Рекомендаціях щодо оцінювання навчальних досягнень учнів 5–6 класів, які здобувають освіту відповідно до нового Державного стандарту базової середньої освіти (https://osvita.ua/doc/files/news/861/86195/OCINYuVANNYa_OST818.pdf), зазначено, що тематичне оцінювання пропонується здійснювати на основі поточного оцінювання із урахуванням проведених діагностичних (контрольних) робіт, або без проведення подібних робіт залежно від специфіки навчального предмета. Фіксація записів тематичного оцінювання проводиться в окремій колонці без дати. Під час виставлення тематичного бала результати перевірки робочих зошитів, як правило, не враховуються.

Звертаємо увагу, що в 5 пілотних класах не було передбачено тематичного оцінювання, проте педагогічні працівники закладу освіти могли ухвалити рішення про здійснення проміжного оцінювання з окремих предметів. Періодичність і процедури здійснення такого оцінювання визначали педагогічні працівники. На новий навчальний рік проміжного оцінювання не передбачено.

Семестрове оцінювання здійснюється з метою перевірки рівня засвоєння навчального матеріалу в обсязі навчальних тем, розділів і підтвердження результатів поточних оцінок, отриманих учнями раніше. Відповідно до

Рекомендацій щодо оцінювання навчальних досягнень учнів 5–6 класів, які здобувають освіту відповідно до нового Державного стандарту базової середньої освіти семестрове оцінювання здійснюється за результатами тематичного оцінювання та контролю груп загальних результатів, відображених у Свідоцтві досягнень, враховується динаміка особистих навчальних досягнень учня протягом семестру, важливість теми, тривалість вивчення. Завдання для проведення семестрового контролю складаються на основі програми, охоплюють найбільш актуальні розділи й теми вивченого матеріалу, розробляються вчителем з урахуванням рівня навченості учнів, що дає змогу реалізувати диференційований підхід до навчання. Семестровий контроль може бути комплексним, проводиться у формі тестування. Фіксація записів семестрового оцінювання проводиться в окремій колонці без дати за 12-бальною системою і позначається цифрами від 1 до 12.

Семестрова оцінка підлягає коригуванню. Відповідно до п. 3.2. Інструкції з ведення класного журналу 5–11(12)-х класів загальноосвітніх навчальних закладів, затвердженої наказом Міністерства освіти і науки України від 03.06.2008 № 496, у триденний термін після виставлення семестрової оцінки батьки (особи, які їх замінюють) учнів (вихованців), які виявили бажання підвищити результати семестрового оцінювання або не були атестовані, звертаються до керівника закладу освіти із заявою про проведення відповідного оцінювання, у якій пояснюють причину та необхідність його проведення. Наказом керівника закладу освіти створюють комісію та затверджують графік і порядок проведення оцінювання. Члени комісії готують завдання, що погоджує педагогічна рада закладу освіти. Комісія ухвалює рішення щодо його результатів та складає протокол. Рішення цієї комісії є остаточним, при цьому скоригована семестрова оцінка не може бути нижчою за семестрову. У разі, якщо учневі / учениці не вдалося підвищити результати, запис у колонку «Скоригована» у класному журналі не роблять. За результатами оцінювання керівник закладу освіти видає відповідний наказ.

Річне оцінювання згідно з Рекомендаціями щодо оцінювання навчальних досягнень учнів 5–6 класів, які здобувають освіту відповідно до нового Державного стандарту базової середньої освіти, здійснюється на підставі загальної оцінки результатів навчання за I та II семестри. Окремі види контрольних робіт, як правило, не проводяться. Річна оцінка не обов'язково є середнім арифметичним від оцінок за I та II семестри. Для визначення річної оцінки потрібно враховувати динаміку особистих навчальних досягнень учня / учениці протягом року, важливість тем, які вивчалися, тривалість їх вивчення та складність змісту; вміння застосовувати набуті знання тощо. Річне оцінювання результатів навчання здійснюють за рівневою та 12-бальною системою (шкалою), а його результати позначають цифрами від 1 до 12.

Коригування річної оцінки здійснюють шляхом коригування семестрової оцінки за I та/або II семестр відповідно до п. п. 9-10 Порядку переведення учнів

(вихованців) закладу загальної середньої освіти до наступного класу, затвердженого наказом Міністерства освіти і науки України від 14.07.2015 № 762 (зі змінами). Для вирішення питань, пов'язаних із коригуванням результатів річного оцінювання, один із їх батьків або інші законні представники можуть подати відповідне звернення до закладу загальної середньої освіти. Для розгляду звернення у закладі освіти може створюватися комісія, порядок діяльності, чисельність і персональний склад якої затверджує керівник відповідного закладу загальної середньої освіти. Комісія за наслідками розгляду звернень може прийняти рішення про надання рекомендацій щодо проведення коригування результатів річного оцінювання учня / учениці. Результати розгляду звернення та рекомендації оформлюються протоколом засідання комісії. Відповідно до рекомендацій комісії здійснюється коригування результатів річного оцінювання шляхом повторного семестрового оцінювання (одного або двох семестрів). Повторне семестрове оцінювання проводиться відповідно до письмових завдань, що мають охоплювати зміст усіх тем, вивчених протягом відповідного семестру, та графіка, що затверджує керівник закладу освіти. Результати коригування результатів річного оцінювання оформлюються відповідним наказом керівника закладу загальної середньої освіти.

Акцентуємо увагу на тому, що оцінка результатів навчання учнів є конфіденційною інформацією, яку повідомляють лише учневі / учениці, його / її батькам чи іншим законним представникам.

Нагадуємо, що у статті 17 Закону України «Про повну загальну середню освіту» зазначено, що річне оцінювання здійснюється за системою оцінювання, визначеною законодавством, а результати такого оцінювання відображаються у Свідоцтві досягнень, що видається учневі/учениці щороку у разі переведення його / її на наступний рік навчання.

Кілька тез щодо *записів у класний журнал*. Нагадуємо, що відповідно до наказу Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 10.05.2011 № 423 «Про затвердження єдиних зразків обов'язкової ділової документації у загальноосвітніх навчальних закладах усіх типів і форм власності (із змінами, внесеними згідно з наказом МОН України № 725 від 01.06.2020) у разі неатестації учня робиться відповідний запис: «н/а» (не атестований(а)). Усі записи щодо оцінювання різних видів діяльності та контролю роблять у формі називного відмінка: «зошит», а не «за зошит»; «І семестр», а не «за І семестр» тощо.

Із визначених законодавством *форм оцінювання* (усна, письмова, цифрова, практична) педагогічні працівники самостійно визначають форми та способи оцінювання результатів навчання учнів із певного предмета, орієнтуючись на принцип педагогічної доцільності та враховуючи специфіку навчального предмета і особливості учнів.

Методи оцінювання педагогічні працівники закладу освіти добирають самостійно. Це може бути спостереження, бесіда, тестування, інтерв'ювання,

портфоліо, аналіз письмових робіт учнів, усне опитування, усний аналіз результатів навчання тощо.

Критерії, процедури та правила оцінювання в закладі освіти розробляються, як уже зазначалося, на основі державних нормативних документів з урахуванням культури оцінювання, сформованої у закладі освіти, шляхом їх конкретизації до окремих видів робіт і видів діяльності.

Нагадуємо, що критерії оцінювання, запропоновані Міністерством освіти і науки України, є загальними і використовуються як основа, своєрідний каркас, за допомогою якого вибудовується власна система оцінювання закладу освіти.

Орієнтовні критерії з кожного навчального предмета можуть міститися в навчальних програмах дисциплін і конкретизуються в освітній програмі закладу освіти.

Звертаємо увагу, що розроблені вчителем самостійно або спільно з учнями критерії оцінювання окремих видів діяльності не потребують затвердження керівництвом закладу освіти. Інформація про критерії оцінювання може бути донесена вчителем до учнів у різних формах: усно, у вигляді роздаткового матеріалу, інфографіки, шляхом розміщення на інформаційному стенді у класі, через інтерактивну інтернет-платформу, електронну пошту та інші види комунікації. Інформувати про правила та процедури оцінювання в закладі освіти, про порядок поточного та підсумкового оцінювання, чинники, які впливають на тематичне оцінювання учнів, через різні форми комунікації необхідно початку навчального року також і батьків.

Особливої уваги потребує усвідомлення *ціннісних орієнтирів оцінювання*, які виписані в Концепції НУШ:

- оцінювання має бути справедливим, об'єктивним, незалежним, добросчесним;
- оцінювання є частиною освітнього процесу;
- оцінювання має здійснюватися на засадах компетентнісного підходу;
- залучення учнів до розроблення критеріїв оцінювання, здійснення само- та взаємооцінювання;
- кожен заклад освіти та вчитель мають право на власну систему оцінювання.

Відповідно до Закону України «Про повну загальну середню освіту» оцінювання результатів навчання учня/учениці з особливими освітніми потребами в закладах загальної середньої освіти здійснюється згідно з загальними критеріями оцінювання, затвердженими Міністерством освіти і науки України, та з урахуванням індивідуальної освітньої траєкторії учня/учениці на підставі індивідуальної програми розвитку, індивідуального навчального плану (за потреби), що розробляється педагогічними працівниками у взаємодії з учнем/ученицею та/або його батьками, схвалюється педагогічною радою закладу освіти, затверджується його керівником та підписується батьками.

У Порядку організації інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти, затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 15.09.2021 № 957 (<https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-poryadku-organi-a957>), зазначено, що інклюзивне навчання учнів, у тому числі згідно з індивідуальним навчальним планом, здійснюється відповідно до освітньої програми закладу освіти з урахуванням їх особливих освітніх потреб та особистісно орієнтованого спрямування освітнього процесу, адаптації та/або модифікації окремих навчальних предметів (інтегрованих курсів). У п. 21 Порядку також наголошено на тому, що оцінювання результатів навчання учнів у закладах освіти здійснюється за системою та загальними критеріями оцінювання, затвердженими Міністерством освіти і науки України, та з урахуванням індивідуального навчального плану (за наявності), а також на тому, що після завершення навчання учні отримують документи про освіту державного зразка відповідно до зразків документів про загальну середню освіту, затверджених Міністерством освіти і науки України.

Звертаємо увагу, що у додатку 1 «Рівні підтримки в освітньому процесі у закладах загальної середньої освіти» до Порядку організації інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти вписано особливості проведення поточного, семестрового та річного оцінювання та/або державної підсумкової атестації відповідно до рівнів надання підтримки.

На першому рівні підтримки (надається учням з особливими освітніми потребами, які мають труднощі I ступеня прояву) поточне, семестрове та річне оцінювання здійснюються на основі загальних критеріїв оцінювання та на основі загальних підходів оцінювання з урахуванням можливості їх адаптації та з урахуванням особливих освітніх потреб учня.

На другому рівні підтримки (надається учням, які мають труднощі II ступеня прояву (труднощі легкого ступеня прояву) зазначені вище види оцінювання здійснюються також на основі загальних критеріїв оцінювання з можливістю адаптації умов проведення оцінювання з урахуванням особливих освітніх потреб учня; під час проведення оцінювання враховуються адаптація процедури за часом та змістом (наприклад: збільшення часу на виконання завдань); зміна методів тестування (формування завдань в аудіоформаті, збільшеним шрифтом, шрифтом Брайля тощо).

На третьому рівні підтримки (надається учням, які мають труднощі III ступеня прояву (труднощі помірного ступеня прояву) оцінювання здійснюється також на основі загальних критеріїв оцінювання з урахуванням індивідуального навчального плану (за наявності) та можливості адаптації умов проведення процедури оцінювання з урахуванням особливих освітніх потреб учня; під час проведення оцінювання враховуються адаптація процедури оцінювання за часом та змістом (наприклад: збільшення часу на виконання завдань); зміна методів

тестування (формування завдань в аудіоформаті, збільшеним шрифтом, шрифтом Брайля тощо).

На четвертому рівні підтримки (надається учням, які мають труднощі ІV ступеня прояву (труднощі тяжкого ступеня прояву) та на п'ятому (надається учням, які мають труднощі V ступеня прояву (труднощі найтяжчого ступеня прояву)), оцінювання здійснюються також на основі загальних критеріїв оцінювання з урахуванням індивідуального навчального плану (за наявності) та можливості адаптації / модифікації умов проведення процедури оцінювання з урахуванням особливих освітніх потреб учня; здійснення адаптації процедури оцінювання за часом та змістом відповідно до потреб учня, що включає: використання доступних форм викладу інформації (шрифтом Брайля, письмових чи усних завдань тощо); використання засобів альтернативної комунікації під час формування завдань; адаптація / модифікація завдань з урахуванням способу їх сприйняття учнем, збільшення часу на процедуру оцінювання тощо; тести повинні відповідати змісту модифікованої програми навчального предмета.

У Рекомендаціях щодо оцінювання навчальних досягнень учнів 5–6 класів, які здобувають освіту відповідно до нового Державного стандарту базової середньої освіти, також рекомендовано добір форм оцінювання здійснювати індивідуально з обов'язковим урахуванням можливостей функціонування, життєдіяльності та здоров'я учнів. При оцінюванні рівня сформованості предметних компетентностей таких учнів вилучають ті складові (знання, вміння, види діяльності та інше), опанування якими є утрудненим або неможливим для учня / учениці з огляду на труднощі функціонування, обмеження життєдіяльності та здоров'я.

Під час навчального заняття учитель може змінювати умови, інструкції, час або місце для виконання завдання. Наприклад, для дитини з порушеннями слуху традиційний диктант можна замінити на тестове завдання, оскільки за допомогою тестів, без опори на слух, можна перевірити, чи опанувала дитина певні граматичні навички. Учні з порушеннями зору для того ж диктанту може знадобитися більше часу, якщо він використовує шрифт Брайля.

Оцінюючи дітей із порушеннями інтелектуального розвитку, потрібно враховувати, як вони опановують матеріал, як відбувається динаміка розвитку відповідно до попередніх індивідуальних досягнень, як діти набувають ключових і предметних компетентностей відповідно до визначених цілей у ІПР.

Наголошуємо, що адаптація змісту навчального предмета (інтегрованого курсу) – це зміна методів і способів навчання, рівня складності завдань з урахуванням індивідуальних потреб учнів з особливими освітніми потребами без зміни загального обсягу навчального навантаження та очікуваних результатів навчання, а модифікація – це зміна змісту (шляхом спрощення, виключення, об'єднання тощо) навчання з урахуванням особливих освітніх потреб учнів із зміною загального обсягу навчального навантаження та очікуваних результатів навчання.

Адаптація спрямована на пошук і розроблення способів подання інформації та вивчення предмета дитиною з ООП з урахуванням особливостей її сприйняття, використання додаткових засобів і матеріалів (карток, інструкцій, правил тощо), розроблення та формування способів перевірки засвоєння знань та навичок. Для кращого засвоєння матеріалу можна використовувати поділ завдань на кілька, простіших за змістом або покрокових; зменшення тривалості виконання завдання або їхньої кількості за умови збереження рівня складності: частіші повторення, спрощені інструкції до виконання; залучення нетипових методик (комп'ютерних програм, візуалізаційних карток, предметів, аудіо- та відеороликів тощо); оформлення навчальних матеріалів з огляду на фізіологічні потреби учня (великий шрифт, виділення кольором, підкреслення).

Модифікація спрямована на забезпечення активності учня/учениці в навчальній соціалізації, тобто активній участі в навчанні класу, та на організацію індивідуальних умов навчання за допомогою додаткових методів і засобів. Ідея модифікованої інклюзії в тому, що дитина вчиться за тим же тематично-календарним планом, що і весь клас закладу загальної середньої освіти. Теми уроків для учня/учениці з ООП та решти учнів класу збігаються, але різняться матеріали, підходи та глибина вивчення. Оцінювання учнів з ООП, які навчаються за модифікованими програмами, як уже зазначалося, здійснюється з урахуванням індивідуальних можливостей. Завдання до перевірки мають передбачати прості дії замість складних (намалювати замість написати, обчислити за допомогою калькулятора тощо). Для модифікації навчальних планів та змісту уроків використовують: скорочення обсягу матеріалу, що вивчається на уроці; зменшення кількості тем з однієї чи кількох дисциплін; заміну завдання на інше за збереження напряму вивчення дисципліни (наприклад, набрати текст на комп'ютері замість писати його ручкою); зниження складності завдання (складання замість множення); використання додаткових матеріалів (карток, алгоритмів дії, правил) у вигляді малюнків чи позначок; повторення інструкцій та алгоритмів дії тощо. Більш детально з особливостями роботи з адаптованими чи модифікованими навчальними програмами та особливостями оцінювання рівня навчальних досягнень учнів можна ознайомитися за покликанням: <https://nus.org.ua/articles/navchannya-ditej-z-ooop-adaptatsiya-ta-modyfikatsiya-navchalnyh-program/>.

Звертаємо увагу, що у Державному стандарт базової середньої освіти, який пояснює вимоги до обов'язкових результатів навчання та орієнтири для їхнього оцінювання, у п. 12 передбачено *орієнтири для оцінювання*, на основі яких визначається рівень досягнення учнями результатів навчання на завершення адаптаційного циклу. Для позначення обов'язкових результатів навчання учнів передбачено *індекси* (п. 13), в яких остання цифра означає номер орієнтира для оцінювання відповідного навчального результату.

У Державному стандарті наявні *вимоги до обов'язкових результатів навчання учнів з мовно-літературної освітньої галузі* (загальні результати, конкретні результати та орієнтири для оцінювання), які передбачають:

- взаємодію з іншими особами усно, сприймання і використання інформації для досягнення життєвих цілей у різних комунікативних ситуаціях;
- сприймання, аналіз, інтерпретація, критичне оцінювання інформації в текстах різних видів (зокрема художніх текстах, медіатекстах) і використання її для збагачення власного досвіду;
- висловлювання думок, почуттів і ставлень, письмова взаємодія з іншими особами, зокрема інтерпретація літературних творів українських і зарубіжних письменників; взаємодія з іншими особами у цифровому середовищі, дотримання норм літературної мови;
- дослідження індивідуального мовлення, використання мови для власної мовної творчості, спостереження за мовними та літературними явищами, їх аналіз.

Отже, оцінювання в закладі освіти має ґрунтуватися на особистісно орієнтованому та компетентнісному підходах, мати у своїй основі чіткі та зрозумілі критерії, сприяти реалізації індивідуальної освітньої траєкторії учня / учениці та використовувати формувальне оцінювання.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА

Бобровський М., Горбачов С., Заплотинська О., Ліннік О. Рекомендації до побудови внутрішньої системи забезпечення якості освіти у закладі загальної середньої освіти. 2-ге вид., перероб. і доп. Київ : Державна служба якості освіти, 2021. 350 с. URL: https://nus.org.ua/wp-content/uploads/2021/08/Abetka_dyrektora_2021_SOE_SURGe.pdf (дата звернення: 21.05.2022).

Аналітичний звіт Державної служби якості освіти України за результатами інституційних аудитів 2020–2021 років. URL: <https://sqe.gov.ua/diyalnist/plani-ta-zviti/> (дата звернення: 18.05.2022).

Державний стандарт базової середньої освіти, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 30.09.2020 № 898. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/898-2020-%D0%BF#Text> (дата звернення: 19.05.2022).

Про освіту: Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 16.05.2022).

Про повну загальну середню освіту : Закон України від 16.01.2020 № 463-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text> (дата звернення: 10.05.2022).

Інструкція з ведення класного журналу 5–11(12)-х класів загальноосвітніх навчальних закладів, затверджена наказом Міністерства освіти і науки України від 03.06.2008 № 496. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0496290-08#Text> (дата звернення: 19.05.2022).

Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року від 14.12.2016 № 988-р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/249613934> (дата звернення: 17.05.2022).

Методичні рекомендації щодо особливостей організації освітнього процесу у першому (адаптивному) циклі у 5 класах закладів загальної середньої освіти за Державним стандартом базової середньої освіти в умовах реалізації Концепції «Нова українська школа» від 06.08.2021 № 4.5/2303-21. URL: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/83419/ (дата звернення: 18.05.2022).

Нова українська школа: порадник для вчителя / за заг. ред. Н. М. Бібік. Київ : ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2017. 206 с.

Порядок організації інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 15.09.2021 № 957. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-poryadku-organi-a957> (дата звернення: 15.05.2022).

Порядок переведення учнів (вихованців) закладу загальної середньої освіти до наступного класу, затверджений наказом Міністерства освіти і науки України від 14.07.2015 № 762 (зі змінами). URL: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/47670/ (дата звернення: 20.05.2022).

Рекомендації щодо оцінювання навчальних досягнень учнів 5–6 класів, які здобувають освіту відповідно до нового Державного стандарту базової середньої освіти, затвержені наказом Міністерства освіти і науки України від 11.04.2022 № 289. URL: https://osvita.ua/doc/files/news/861/86195/OCINYuVANNYa_OST818.pdf (дата звернення: 20.05.2022).

Типова освітня програма для 5–9 класів закладів загальної середньої освіти, затверджена наказом Міністерства освіти і науки України від 19.02.2021 № 236. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-tipovoyi-osvitnoyi-programi-dlya-5-9-klasiv-zagalnoyi-serednoyi-osviti> (дата звернення: 14.05.2022).

Порядок проведення інституційного аудиту закладів середньої освіти, затверджений наказом Міністерства освіти і науки України від 09.01.2019 № 17. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0250-19#Text> (дата звернення: 17.05.2022).